

Татяна ИЛИЕВА

НЕИЗМЕНЯЕМИТЕ ЧАСТИ НА РЕЧТА В КНИГА НА ПРОРОК

ИЕЗЕКИИЛ ПО РЪКОПИС F.I.461 ОТ РНБ – ПЕТЕРБУРГ* / I част/

Статья рассматривает неизменяемые части речи в Книге пророка Иезекииля по рукописи F.I.461 из РНБ Петербурга. Анализ показывает, что употребление предлогов, союзов, междуметий, частиц и наречий в исследованном тексте тоже самое как и в классических древнеболгарских и преславских памятниках. Дублиеты и омонимия в системе союзов являются результатом относительно раннего этапа развития языка и его быстрой эволюции, породившейся от динамики общественной жизни в периоде IX-X веков. Это свидетельствует, что перевод довольно древний.

ЕзF.I.461 характеризуется употреблением многих "преславских" лексем. Это еще раз доказывает место и время возникновения перевода.

Началото на славянската писменост се поставя с превода на Свещеното Писание през втората половина на IXв. Оттогава до края на Българското Средновековие в средата на XVIIIв. българската писмена култура се развива в руслото на християнската религия, опираща се на библейските книги и патристичните съчинения върху тях. Ето защо изследването на средновековните библейски текстове е изключително важно за историята както на българската литература, така и на езика ни. И ако новозаветните и богослужебните старозаветни текстове (Евангелие, Апостол, Псалтир и Паримейник) винаги са стояли в центъра на вниманието на нашите и чуждестранните палеослависти, небогослужебните текстове на Стария Завет засега остават недостатъчно проучени.¹ От особено значение за изучаването както на текстологията, така и на лексиката на българския средновековен библейски превод се явява най-ранният известен засега свод на славянски кирилски старозаветен текст – среднобългарският ръкопис от края на XIVв., F.I.461, който се съхранява в Руската Национална Библиотека, Санкт Петербург². Той включва и най-стария препис на книгите на Големите пророци, обогатени с екзегетически тълкования и предназначени за извънбогослужебно четене.

---

* Това изследване е свързано с българо-чешкия проект за подготовка и издаване на славяно-гръцки и гръцко-славянски индекс към най-стария известен превод на Вехтозаветния канон (книги на Големите пророци), върху който се работи в Кирило-Методиевския научен център по идея и под ръководството на Светлина Николова.

¹ Пълен преглед на изследванията върху средновековните славянски преводи на Стария Завет, както и подробна библиография вж. у Thomson, F. J. The slavonic Translation of the Old Testament. – In: Interpretation of the Bible. Ljubljana, 1998.

² Подробно за ръкописа вж. Н и к о л о в а, Св. За най-стария български средновековен ръкопис на Стария завет. – Старобългарска литература, 28-29, 1995, 110-118; Н и к о л о в а, Св. Проблемът за издаването на небогослужебните български средновековни текстове на Стария Завет. В: Старобългарският превод на Стария Завет. Т. I. Книга на дванадесетте пророци с тълкования. С. 1998, с. X.

Обект на настоящето изследване са неизменяемите части на речта в Книгата на пророк Иезекиил в споменатия ръкопис (нататък ЕзF.I.461)³.

А. Предлози

В ЕзF.I.461 се срещат почти всички предлози, познати от КСП и преславските паметници.

а) Първични предлози:

вѣз [вѣз, вѣзъ, вѣзь, вѣс, вѣсѣ, вѣ, вѣж] rгаер. + G.

Двукратно превежда гръцкия несъщински предлог *δίχα* 240622 (вѣж ннхъ] *δίχα χερουβιμ*) 310613 (вѣзь вжнл волл] *δίχα τοῦ θείου βουλήματος*). В почти всички останали случаи предава *ἀ-* privativum в отрицателна лексика от подложката (вѣ-с-ѣмрътн *ἀθάνατος*, вѣс цѣлвы *ἀνήκεστος* и пр.). Рядко отговаря на други форманти (вѣ-з-акона *παρανόμως* 27469, където е в значение 'несъгласие, съпротивление') или участва в словосъчетания и цели изрази, превеждащи твърде свободно гръцкото си съответствие (вѣс чнсла, *ἀριθμοῦ / ἀριθμῶν κρείττων* 301a30 303a4; вѣ-с-траха гавнѣъ сл *οὐδὲν ὑποδεικνὺς τῶν φρίκην ἐμποιεῖν δυναμένων* 229b18; вѣс рогъ прѣд тѣс τῶν κεράτων *ἐκφύσεως* 292a29).

вѣ rгаер + A et L [вѣ, вѣ́ (пред нь)]

В ЕзF.I.461 се използва при:

а) означаване на пространствени отношения за указване на:

– насоченост на действието във вътрешността или на повърхността на нещо, + вин. п., гр. *εἰς, ἐπί, πρὸς*: ѿрннж л вѣ страны] *Ἀπόσομαι αὐτοῦς εἰς τὰ ἔθνη* 246a21; н вѣзложн ... *ὄψερλзл вѣ оψн твон*] *καὶ τροχίσκους ἐπὶ τὰ ὠτία σου*

– местоположение + мест. п., гр. *ἐν*: вѣ жндовѣстѣн земин] *ἐν δὲ τῇ Ἰουδαίᾳ* 225626;

– изменение на състоянието: вѣ мжкж вѣпастн] *κολάζομαι* 300617;

б) означаване на време. Тогава винаги се употребява с вин. п. и превежда най-често *ἐν* и *κατά*: Н высть вѣ трдѣсатое лѣто вѣ четвѣртын мѣъ] *Καὶ*

³ По-специално за ЕзF.I.461 вж. още Т а с е в а, Л. Й о в ч е в а, М. Преводачески особености в Книга на пророк Иезекиил по ръкопис F.I.461 от Руската национална библиотека – Palaeobulgarica, 19, 1995, № 4, 40-52; Т а с е в а, Л. Книгата на пророк Иезекиил в средновековната българска и хърватска книжнина. – Palaeobulgarica, 21, 1997, № 3, 12-30; Т а с е в а, Л., Й о в ч е в а, М. Ранната славянска текстова традиция на Книгата на пророк Иезекиил. – Palaeobulgarica, 22, 1998, № 2, 26-39; Й о в ч е в а, М., Т а с е в а, Л. Текстовая традиция чтений из Книги пророка Иезекиила на богородичные праздники. – В: Език и история на българските средновековни текстове. Сборник в чест на Екатерина Дограмаджиева. С. 2001, 65-80 (= Кирило-Методиевски студии, Кн. 14); К н и г а н а п р о р о к И е з е к и и л. Изданието е подготвено от Л.Тасева и М. Йовчева. Подбор на гръцкия текст Т. Илиева. С. 2003, 31-84 (= Старобългарският превод на Стария Завет. Т. 2. Под общата редакция на Св. Николова); Т а с е в а, Л. Книга пророка Иезекиила в составе Великих миней четых митрополита Макария - In: *Abhandlungen zu den grossen lesemäßen des metropoliten Makarij (kodikologische, miszellenologische und textologische Untersuchungen)*. Band 2. Freiburg, 2006, 199-221;

ἐγένετο ἐν τῷ τριακοστῷ ἔτει, ἐν τῷ τετάρτῳ μηνί, πέμπτη τοῦ μηνός. 226a17bis

в) преносно:

– за цел: *νάμῃ дана ἔσῃ ζεμίῃ вῷ прнѣстїе*] ἡμῖν δέδοται ἡ γῆ εἰς κληρονομίαν 246a15

– за означаване на резултат от действие: *ἢ вѣдн ἡмῃ вῷ ѡсценїе*] καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς ἀγίασμα 246a22

– със значение ‘в замяна на’ *вѣтн вамῃ вῷ неѣстнн*] ἀντὶ τοῦ ἀτιμασθῆναι ὑμᾶς 305b7

г) в състава на предложни съчетания, превеждащи:

– наречия (местоименни и адйективни): *вῷ законῃ*] ἐννόμως; *вῷ нстннж*] ἀκριβῶς, ἀληθῆς; *вῷ кратцῃ*] συντόμως; *вῷ лѣпнотж*] εἰκότως, ἀρμοδίως; *вῷ неправдῃ*] ἀδίκως; *вῷ пагоубж*] φροῦδα; *вῷ скорῃ*] συντόμως, εὐπετές; *вῷ немиже*] ἔνθα; *вῷ н-*] οὐ; *вῷ сѣмῃ*] ἐνταῦθα;

– прилагателни: *вῷ вѣкῃ*] αἰώνιος; *вῷ плѣненнн*] δορυάλωτος; *вῷ порадованнн*] ἐπίχαρτος; *вῷ посмїанїе*] καταγέλαστος

– глаголи: *вѣтн вῷ плѣнῃ*] αἰχμαλωτεύω;

Понякога превежда и други гръцки предлози след преосмисляне на отношенията в синтагмата:

везаконїа дрѣзновеннаа] *вῷ немиῃ*] τὰ паранόμως ὑπ’ αὐτῆς τολμώμενα 272b11

не тѣчїа во дховно ἔсῃ вῷ нѣмῃ *разогнѣтн*] οὐ πνευματικὰ μόνον διὰ τῶν εἰρημένων αἰνίττεται 254b23.

за праер + A/ G/ I

Първичното пространствено значение на предлога е засвидетелствано в два контекста:

ἢ ѡвръже мᾶ за тѣло твоѣ] καὶ ἀπέρριψάς με ὀπίσω τοῦ σώματός σου 278a10, където, употребен с глагол за движение, означава ‘направление назад’,

и

слышах гласъ за сокоа] ἤκουσα κατόπισθέν μου φωνήν 231b20, където реализира семантика ‘разположение в задната страна на нещо или някого’.

Към пространствените отношения, изразявани посредством предлога *за*, в ЕзF.I.461 се среща още живото и в съвременния български език значение ‘залавяне’:

лтѣ за врѣхѣ главы 240b27; *дрѣжатн за врѣнѣ* 270b1

В гръцки на тази употреба отговарят безпредложни изрази, в първия случай в Gen. partitivus, а във втория – в Acc. obiecti.

Еднократно в текста е регистрирана темпорална употреба на *за* в значение ‘период от време, през който се върши глаголното действие’:

за едно лѣто] εἰς ἐνιαυτὸν 234a22

В текста е застъпена и преносната употреба на предлога – за изразяване на финално-целни и причинни отношения: *Сїа казнн сътворѣ нᾶмῃ за прѣгрѣшенїа*

ἡ.] Ταύτας, φησὶν, αὐτοὺς εἰσπράξομαι τὰς δίκας, ὑπὲρ ὧν ἐπλημμέλησαν 24068

Неколкократно се констатира и значението ‘размяна и стойност’: за слоґжкж ёго љже послоґжн на тїра дахъ ёмоґ земла еґїпетъскж] Ἀντὶ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ, ἧς ἐδούλευσεν ἐπὶ Τύρου 29:20/292a21; ἡ мѣздѣ вѣзати навоґχοдоносороґ за троґ. τὸν μισθὸν δώσειν τῆν Αἴγυπτον, ὑπὲρ τῶν πόνων 292a14; : за старѣншннж жреґжъскж прнноснт сѣ телсцѣ] ὑπὲρ γὰρ τοῦ ἀρχιερέως εἰς προσεφέρετο μόσχος 228a14;

Най-сетне за се употребява и в състава на предложното съчетание със значение на наречие заоґтра.

до, ргаер + G [дѡ, дѡ, до, дѡ]

В ЕзF.I.461 предлогът е реализиран в следните типове употреби:

1. Локативна за означаване на:

а) Предел на мястото, където достига движението или действието. Предлогът въвежда наречие за място или съществително, което посочва пространствената граница на разпространение на глаголното действие. Тази употреба на предлога е приглаголна и може да бъде финална или статична в зависимост от значението на глагола: ἡ гѣ крнлоґ хровннскоґ. слышашж љ до вѣнѣшнаѡго двѡра. 243628; сънндеть оґкорнзна ёго до могдала. ἡ до соннн. 292629bis.

б) Граница при означаване на изходната точка на отрязък от пространството, разстояние. В съчетание с предлога ѡ, напр.: ѡ үрѣслъ ёмоґ до дѡль ѡґнн 8:2/240620; ѡ вѣстока до сѣвера. 26969. Срв. и 269611 270a3 291a29 29161.

в) Близост, непосредствено съседство

Идеята за близост се се изразява и в съчетание на предлога с имена, които се повтарят: Люто до люта вждеть. ἡ вѣстѣ до вѣстн вждеть 240a28, 29. Срв. и 24061

Темпорални значения

а) Предел във времето, напр. във фразеологизма до вѣка 310a17

б) Граница на период от време при посочване на началния му момент. Съчетанието включва и предлога ѡ, с който се отбелязва началният момент на времетраенето, а предлогът до – неговата граница, напр.: ѡ сеґо же лѣта до цѣсарѣства кїрова 23462

в) Граница на период от време, предшествуващ някакво събитие, явление, действие: до днѣшнѣґо днѣ 230a18 267624 268a3 23462.

г) Периодична смяна на части от времето, в комбинация с предлога ѡ, във фразеологизма ѡ года до года 234625 235a3.

Количествени отношения

а) Граница на количество, количествен предел: не вждеть ѡнѣ трѣвѣ до ·з· лѣ дръва 39:8-10/312630; ѡґнстнтн земля, до з мѣць 39:14/313a18(Z)

б) Приблизителен брой: до ѡсмнѣ лѣ прѡдлѣжншж сѣ вѣды ἡ. 277630; до двою десѣтоґ тн патн мѣжъ 241626

в) Окончателно изчерпване на едно количество, явление, действие, напр.: до *ὠσνοβανῖα ραζορηνῖε· 250a15; γαστн до сытостн 31368.*

Отношения на степен:

а) Краен предел на състояние или граница на изживяване, напр. във фразеологизма до *коньца* (до *конца насытнть сλ 26061*). Вж. още *253a5 253a15 268621 275a625 29761 306a17*, гр. εἰς τέλος; до *сега ραζгн'квашж мλ ѡцн в'ашн 267610*. Срв. и значението на предлога в лексикализирания метафоричен израз *прнтчел же по ѡбыв'бю члчю, высотж 'го до ѡблакъ нарече· 294612*

В преките си значения предлогът превежда гръцките ἕως и μέχρι.

Преносни значения:

а) означава предмет или лице срещу когото е насочено действието. В съчетание с глаголи, означаващи 'упреквам, обвинявам, поругавам се' (доглаголоватн, чорлнтн): *чорла до мене 282616*. Срв. и *250a12, 13 264a5 282a6, 7 282a26 29669 303a18*. В това си значение до отговаря на гр. предлог κατά, по-рядко εἰς и ἐπί + А;

б) означаване на обекта, към когото е насочено действието: *Г' по норж'н 'сть ραζοу'м'ѣтн, до внднма'го кн'са т'рска· а по н'стнн'к в'тсе се до оу'к'онца в'кса· ... до д'явола не також'е· ραζοу'м'ѣмь с' слово· 289a9, 18*. Вж. още *250a29 274615 275616 257a2*

в) При обращение. В съчетание с глаголи за казване: *проречешн до него 234610*. Вж. още *237a25 250a24 30461 305a18, 19 30562 306a2 312a23*

В тези си значения до отговаря на гр. предлог ἐπί + А, по-рядко περι.

нзъ, ргаер + G [нзъ, нзь, нз, нс, нс]

С най-много примери в текста е застъпено основното пространствено значение на предлога 'отделяне, отдалечаване от вътрешността на нещо, движение отвътре навън': *нзм'гкѡ савла своа нс капі ел· 270a5; н' і'д'ъ не нзидетъ нз него· 279629;*

Контекст *нны же нзбав'кл нз в'ѣ· 263a4* илюстрира преносна пространствена употреба на нз с дума, характеризираща се с по-висока степен на абстрактност. Вж. още *266a8*.

'Разпръснато положение или движение без определена посока в границите на определено пространство' е значението на предлога в израза *н' разв'к'ж'тъ прахъ 'го нз него· 283613*. Днес това е една от най-разпространените семантики на предлога. Наличието L в един толкова ранен текст недвусмислено показва, че тази употреба не е иновация в езика.

В ЕзF.I.461 предлогът нз се среща и в състава на някои предложни съчетания със значение на наречия: *нзв'гноу, нзвыше, нзлнха, нзъж'т'рн, нспр'тва*.

В гръцки отговаря на предлозите ἐκ и ἀπό или на безпредложен G partitivus (*263a4 266a8 266622 314a16*).

В контекст *31267 [акоже нспастн нз ржкоу тво'ю носнмом' ѡрж'жію·] ὥστε ἐκπεσεῖν τὰ ἐν ταῖς χερσὶν ἐπιφερόμενα ὄπλα*. е налице преосмисляне

на отношенията в синтагмата, а в 17:12/26068 ѝ ѿведеѣть ѧ къ себѣ ѡз вавлонѣ се натъкваме на евентуално транслитериране на гр. εἰς.

В изследвания текст вече се наблюдава започналото стесняване на употребата на ѡз от конкурентния му отѣ.

отѣ, ргаер + G [ѿ, жѣтъ]

В ЕзF.I.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. 'Изходност' с основни значения:

а) Начална граница на действието: ѿ поустыня ѧ двлаѣа 238a21. Когато крайният предел е означен, в конструкцията се включва и предлогът до, напр.: ѿ земля халдеѣнскы до ієрлѣма. воѣскамн ѡ ѡгнемѣ попалнтѣ въсѧ страны" 269б11; погывѣлъ ѿ маглоуѣ. ѡ сѣннѣ. ѡ даже ѡ до прѣдѣлъ мворѣ. 291a29. Вж. още 270a3 291б1

б) Означаване на изходния момент на някакво действие или състояние, напр. във фразеологизма ѿ вѣка 32:27a/298a28. Когато е означена и крайната граница, в конструкцията се включва и предлогът до, напр.: ѿ сего же лѣта до цѣрѣства кѣрова 234б2.

2. Партитивна:

а) Отделяне на част от цяло: ѿ въсѣхъ дрѣвѣ лозънынѣ. іаже сжѣтъ въ дрѣвѣсѣ ѧ джаврынѣ. 253a12; едѣнно ѿ въсѣго сего. 254a3

б) Означаване на произход: [Сава ѡ реѣма. ѿ хосѣнна рода сжѣтъ. 287a4; ѡдоуменѣ же ѿ рода ѡсава сжѣтъ. 304бб

в) Означаване на материала, от който нещо е направено ѡ колѣбъ мнѣ не можѣтъ выѣти ѿ лозы. 15:2/253a12. Сrv. още 1:26b-28/230a1 4:9-10/234б29

г) Означаване на предметите или явленията, посредством които нещо се прави, напр.: ѡ рѣшн прѣкомѣ прорѣцаѣщнѣ сѧ ѿ срѣца ѡ. 249a12; сѣъ веселѣемѣ ѿ въсѣго срѣца 305б26 (фразеологизиран израз); оуслышншн слѣво ѿ оуѣсть моѡ 299б5; ѿ въсѣго главноаѣго поспѣхъ прѣмлашеемѣ 240б9. Сrv. още 249a18 250a24 301б5 232a18 281б1

3. Аблативна (отделяне и отдалечаване)

ѿ грѣвѣтъ ѿ плѣченынѣ ѧзѣ ѡзвѣдѣ вы 309a25; ѿ прѣваѣго вѣшенѣа, ѡ прѣвъшенѣа коумѣрѣска. къ боу ѡвратнѣ сѧ прѣмѣтъ разоумѣ свѣта вѣна. 284a30. Вж. още 259a21 264a1.

4. Причинна: ѡ възнесошѣ ѿраслѣ єго ѿ воды мнѣгы 294б23

5. В състава на адвербиализирани предложни съчетания: отѣнѣлѣ, отѣселѣ, отѣнѣдоуѣ отѣнѣдѣ отѣсѣдоу отѣсѣдѣ отѣтѣдоу.

на, ргаер + A/L

В ЕзF.I.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. Пространствена:

а) с вин. п. за означаване на предмет или място, към което е насочено действието: ѡ паде на мнѣ дхѣ 245б3. В много случаи се съчетава с префиксални

деривати на по- и въз-, първите от които подсилват идеята за местоположение върху, а словообразователният формант на вторите внася допълнителен оттенък в значението на получените словосъчетания – субектът (или обектът) на действието, премествайки се (бидейки преместен) нагоре, се разполага на някаква повърхност, напр.: положж ѡ на землн. 250a10(Z), срв. и 309a21; њ възложѣ ѡвржун на ржцѣ твоѣ. њ грѣвнѣ на выѡ твоѣ. 254b11; њ възкроплѡ на вы водж чнстѣ. 307a15; ѡстѣпн на горѣ. њ ѡтждоу възыде на небо. 247a2, 3и пр..

б) за означаване на посока: ѣднѣ пѣ, на двоѣ раздѣлѣемѣ. ѣднѣ на іѣрлнмѣ, ѡ дроугѣнѣ на снѣ ѡмонѡ. 271a15; на кжѡ любо стрѡнѣ ѡвратнѣ сѡ 271a7; на западѣ] ѣспѣріос 38:4b-6/310b21; на югѣ 5:5/236a17; на възстокѣ 245a17; прѡмѣ на пладнѣ 269a30; на всѡ страны] πανταχοῦ 228b25.

Съчетаването на предлога с абстрактни съществителни определя преносимостта на пространственото му значение: ѡколювецѣ сынѣ на мѡтѣ прѣкланѣет сѡ. 243a23

в) с мест. п. за означаване на място на действието: тѣра мѡремѣ нарече. њ нѣже на мѡрн ѣсть.] παράλιος 291a6; нѣже жнѣжѣ на землн] ἡπειρώται 312b15; на нѣже (мѣстѣ) сѣтѣ расыпанн тамо 302b8; њ ржѣ гнѣ вѣ на мнѣ. 300b23

2. Допълнителна:

а) за означаване на обектни отношения: хотѡще попоущеніѣ прнѡтн на оубогыѡ. 275a3; на сѣннѣ мнѣтѣ ѡколювца 246a7; іако ѡзѣ њмѡмѣ на възсѣхѣ власть. 270a2; ѡутѣрѣдн лице свое на дѣщѣрн люднѣ своѣ. 250a22 прѡстѣраѡ на възсѡ мѡтѣ своѡ млѡщѣжѣ сѡ ѣмоу. 264a27

б) за означаване на лице, против което е насочено действието: възѡтрѣхѣ разоумѣтн хотѡ. на кыѡ прѣжѣ лѣпо воѣватн. на жнды лн, њлн на ѡманѣты. Вж. още 271a23 240b11 242b12 247a2 256b14 257a24 270b23 271a15, 17bis 272b3 и т. н.

3. Обстоятелствена

а) за означаване на цел на действие: зѡвжщнѣ на вѣчерѡ 281a10; Бласѣ ѡстрѣ вѣ на сѣченіѣ. бласѣ на блнстаніѣ. њ на блѣтѣ кнѡземѣ влѣхвоваѡхѣ. 275a1; њ снове њ дѣщѣрн њ, на сѣченіѣ прѣдадат сѡ. 281b29; не възстанѣтѣ нечѣстнѣннѣ на сѣ. рекѡще, на жнтіѣ не възстанѣ. нѣ на стрѣтѣ вѣчнѣжѣ. 285a8; на сѣ прнводнѣтѣ 257a5 и пр.

В изследвания текст е засвидетелствана употреба на предлога в изрази като: на главы њ дѡхѣ глетѣ ѡдонн гѣ 246b19; тогда во к. њ р. лѣ. дѡвѣ на покѡннѣ нѣнѣшннмѣ ѡколмѣ 272b22; дѡх тѡ на оукорнзнѣ въз стрѡнѣ. њ на поржганіѣ възсѣмѣ землѣмѣ 272b26bis; њ свѣремѣ полскынмѣ прѣдадат сѡ на нзѣденіѣ. 301a20; Да вѣдѣтѣ власн твоѣ сѣплетнн на тѣвѣ. њ сапосн твоѣ на ногоу твоѣю. 281a5; за неже послѡужн на тѣра. 293a27; рече на вы 305b4. От подобни преходни типове се е развила постепенно по-сетнешната функция на предлога за изразяване на косвено допълнение.

Срв. още 243a30 257a16 275a14 282a13 282b10 298b12 312b5 и пр.

б) за означаване на предназначение: сн во њже на врѣ сжть тѡ оубнвѣмь ѡ. ѡ дроугыѡ на слоужбѣ ѡнамь 24167; ѡнѣмь вѣ на врѣ. 258a18; аще правдѣ сѡ гвнтѣ сжднѣ не на подарѣнн на гнѣвѣ. 262a30; ѡ вждешн ѡмь на днѣвь 281625 (срв. 28165 281625 30261 24264); на смѣ. ѡ похжхнаніе 277625; ѡво на гдѣ ѡмѡще. ѡ дроугое на благоуханіе. 286614, 15

в) за означаване на причина, повод на действието: егѣпетскы црѣ на поможн прндѣ жндомь 261a12; плѡчь на кнѡза ѡзѡва. 264a30;

г) за означаване на начин, способ на действие: едѣннѣ пѡ, на двоѣ раздѣлѣемь 271a15; нн раздѣлѡт сѡ к томѡ на двоѣ црѣтво 309628; ѡ сташж на ногѡ своѡ, 309a8. Срв. статн / поставнтн на ногоу 230a5 230a13 233a18;

д) за означаване на оръдие на действие: на конѣ н сѣ оржжнемь 283624, срв. още 275621 276a16 277a9; жегжгжще ѡ на ѡгнн. 26769;

е) за означаване на резултат от действие, преход от едно състояние в друго: оуспѣхѣ прѡтн] ѡфелѣомѡи 262617; како ѡвратн сѡ на горестѣ вногрѡ моѡ. 253a9, 12; на прѣзорѣе ѡ велнчѣнїе сѣвратншж. 16:48-50/257626; на ѡушннж ѡвращенїе 264a19;

ж) в състава на сложни числителни: ѡдннѣ на десѡте 293629; дѣва на десѡте 22567

В грѣцката подложка на на съответстват: ἐπί, εἰς, ἐν, κατά, πρός, рядко περί, παρά, ὑπέρ, μετά, ἄπο, както и безпредложни G, D и A.

междоу [междоу, междоу] праер. + I

В ЕзФ.І.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. Положение или движение между два или повече предмета и лица. Синтагмата се конструира по няколко начина:

– междоу + име в мн. ч.: ѡ ѡгнемь попалнтѣ вѣсѡ страны. сжщжѡ междоу ѡмн. 269612; ѡ прострѣ херовнмь ржкж своѡ. междоу херовномь 244a9;

– междоу + име в ед. ч. + съчинителен съюз н/тн + име в ед. ч. евентуално с повтаряне на предлога: ѡ вѣведе мѡ ... междоу ѣламь, ѡ междоу трѣбннкомь. 241625bis; ѣламже (lege ѣламь) прѣвраты нарнчѣ рече же. стоѡще междоу трѣбннкомь. тн прѣвраты стоѡще. 242a2 (с повтаряне на стоѡще).

– междоу + име в ед. ч. (collectivum): да оубѣдѡтъ сѣдѡщен междоу товоѡ. 270a1

Вж. още 232a12 233625 233630¹

2. Отношение на взаимодействие, противопоставяне или сравнение между лица и предмети. Тук също често се наблюдава повтаряне на предлога пред отделните имена в синтагмата: междоу стымь ѡ сквртънавымь не разлжуншж. 27466; ѡ сѣ сѣтворнтѣ междоу мжжѣ ѡ подроугомь своѡмь. 262a28; ѡкоже бытн вѣ знаменїе. междоу мнѡѡ ѡ междоу ѡмн. 26664bis; ѡ вждетѣ знаменїе междоу мнѡѡ, ѡ междоу вѡмн. 267a5bis; сѣ ѡзѣ расжжжж междоу ѡвцеѡ. ѡ междоу ѡвцеѡ, ѡ ѡвномь ѡ

козломъ. 303a21¹; Н расжжж межюу ѡвудатемь, н ѡвудатемь. н межюу ѡвномъ, къ ѡвному. 303b9bis

3. В състава на числителните от третата десетка по модела сѣмы межюу десатма] τῷ ἐβδόμῳ καὶ εἰκοστῷ 292a9; въ пѣтосе, межюу десатма лѣто] ἐν τῷ εἰκοστῷ καὶ πέμπτῳ ἔτει 314a29 (вж. по-подробно при числителните)

В гръцката подложка на межюу съответстват: ἀναμέσον, μέσον, ἐν μέσῳ, μεταξύ.

къ, праер + D [къ, къ, к]

В ЕзF.I.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. Пространствена с основни значения:

а) Движение по посока на определена цел, без тя да се достига, напр.:

обратн лице свое къ горѣ сирѣ 304b1 Оун вашн възвѣнгосте къ коумнремъ. 301a11

б) Относителна близост н съблжжн къ сыномъ ѳгипетскомъ съмежюуашемь к тевѣ 255b16; жены сѣдѣщж сѣ къ фамоуза 241b17 н колеса дрѣжжца сѣ н н къ прѣквратію вратъ домѣ гнѣ іаже протнвж. 10:19/245a4; съпрж сѣ съ вамн лицемь къ лицюу 268b6; Н съвѣпрашаж сѣ съ вамн тоу, лицемъ къ лицюу. 20:35/268a30; племена ізлва, прнлежжцаа къ немѣ 309b15

в) ориентация по световните посоки: коумнръ къ сѣверѣ лицемь стоаше. 242a29; фрнгнн нарнуетъ жнвжщжа къ сѣвероу 310b22

2. Темпорална – приблизителност по време: къ заходомъ 286a1;

3. За указване на обектни отношения при глаголи от разни семантични групи.

В гръцки често в такъв случай съответства на род. и дат. п. без предлог:

а) При verba dicendi за означаване на лицето, към което се отправя изказването: прѣцн ізлвн прорнцажщн сѣ къ іерлнмоу. 250a18. Вж. още 241a12 250a5 251a11 276b17 и пр.

б) При глаголи от семантичната група прновѣщнтн, съвѣкоупнтн, прнмѣснтн, прнложнтн и под. за означаване на прибавяне, принадлежност или характерна връзка с предмет или група предмети: н прнложн къ влжжѣнію своѣмоу. 276a2; къ тваремъ ѳгипетскимъ не прнмѣшанте сѣ. 267a2; не прнчѣтжт сѣ къ людемь монмь 249b14; къ коумнремъ прнложнста 278a22; н съвѣкоуплѣахж сѣ костн. кѣсть къ костн, н кааѣо къ съставоу своѣмоу. 308b20. Срв. още: 256b11 266a13 242b24 256b6 256b15 266b13 270b10

В гръцката подложка на къ в подобни контексти най-често съответстват предлогът ἔν и безпредложни изрази.

Тук се отнасят и адвербиализираните предложни словосъчетания къ томоу, къ сѣмоу] ἔτι/ къ томоу не, къ сѣмоу не] οὐκέτι.

в) При глаголи от семантичната група ‘уподобявам, наподобявам, приличам, имам сходство’: пѣвна ість къ мтрн дѣщн 257a26 Прнлагаѣть людн жндовскы прѣкѣ къ среброу сѣмѣшеноу. 274a4; сѣ во прнклонно ість къ словесемъ сѣнахрнмлемь 305a7. Срв. още: 257b11 259b19 276a26 294b5.

г) При глаголи с отрицателна семантика (беззаконоващи, неучествовати) за означаване на предмет или лице, против които е насочено действието: ἢ съблѣдн къ ꙗ́мени своѣмоу· 255a2; въсѧ неправды ꙗ́же неправѣвашъ къ мнѣ· 314a5; въсѣ нечѣстїа ваша, ꙗ́же нечѣствовасте къ мнѣ 264a15 небагодѣтень вѣи къ давшомѣ блготы 285a29. Срв. още: 255a9 255b26 275b22bis 258b5 255b15 267b12 277a22 236a6 261a22 264b14 273a28.

В гръцката подложка на къ в подобни контексти най-често съответстват предлозите εἰς и κατά.

д) При глаголи с разнообразно съдържание за означаване на обекта, към когото е насочено действието: ѡутврѣдн лице своѣ къ ꙗ́рлмоу 269b20; прнстрѣаѣтъ сѧ прѣуѣство къ оумомѣ нмѣ 265b22; не хотѣтъ прнблнжнѣти сѧ къ моѣмоу наказанїю 266a16; прншоаѣшъ къ текѣ· 286b2. Срв. още: 245a16 282b3 и т. н.

4. Целна: ꙗ́споуѣти лоꙗѣ къ немоу· 260a13; прнѣти ѡвещннкы, къ своѣмоу ꙗ́нѣнїю просѣщѣѧ· 262a24; ꙗ́ поуѣаѣста къ мѣжемиѣ градѣщнмиѣ ꙗ́з далѣуѣ· сѧꙗ́ поуѣаѣста къ ннмѣ· 278b6; ꙗ́ оубѣнїемѣ проповѣдаѣтъ тѣѧ къ смрѣти· 288b21; вндѣѣ костн текѣщѣ къ своѣмиѣ съставомѣ· 308b25

5. За означаване на взаимност: друꙗꙗ къ друꙗꙗгоу 229a11 232a3; къ себѣ 260b8

Намерен бе един случай на съчетаване на къ с предлога ѡтъ, с който образува сложен предлог (нбг. откъм): възрѣѧ ѡчнма своѣма на сѣверѣ· ꙗ́ сѣ ѡтъ къ вратомѣ зрѣщнмиѣ на вѣстокѣ трѣвннка· 241a13

Основни съответствия на къ в гръцки са: πρὸς + A и ἐπὶ +D/A, по-рядко εἰς, ἐν, κατά, περί + G, в единични случаи ὑπὸ + A и ἀπὸ.

надъ [надъ, над, на], праер + A/ I

В ЕзF.I.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. Пространствена – означава близост до горния край на нещо: на главоѧ 243b10; ꙗ́ кѣпарнѣ, ꙗ́ не възбѣнѣнѣшъ сѧ на нѣмѣ въ ран вжнн 295a7

2. Преносна:

а) в значение ‘обект, над който се упражнява ръководство, господство, насилие’: не на жндовы тѣчнѧ ѡвладѣѣж 227a12

б) за означаване на нещо, което стои по-горе, надвишава друго нещо или се предпочита пред него: не смѣаѣше во прнстѣпнѣти къ вжнн сѧвѣ· на херевннмиѣ сѣщн· 244a2 по малоу, ꙗ́ над ннмн ꙗ́сн, въ всѣхѣ пѣтѣхѣ твоѣ· 257b16

В гръцкия текст на надъ съответстват: ὑπέρ, ὑπεράνω, ὑπεράνωθεν, ἐπί, ἐπάνω, префиксите ὑπερ- и ἐπι-, безпредложни изрази.

о₁ [ѡ, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ], праер + A/ L

В ЕзF.I.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. Пространствена с основни значения:

а) ‘положение на един предмет спрямо друг’ само в съчетанията ѿ деснѣ н ѿ лѣвѣ: ꙗко ѿ мѣстѣ ѿстрѣн сѣ. ѿ десно н ѿ лѣво 271a4bis. Вж. още 227b19bis 243b16 257b6 257b13 271a24;

б) ‘Контакт, допир, досягане’, представени като опорна точка за известно действие или като негова преграда: ѿ ѿгда плеснѣ ѿ нѣ вѣсѣ рѣка. 291a10;

в) ‘Обхващане, обграждане на предмета, придружено с прикрепване към него’: ѿ сѣ вногрѣ снѣ тѣ ѿвѣнтаж сѣ. ѿ немѣ н кореніе ѿго къ немюу. 260a6; вѣсн ѿже ѿ немѣ 310b18;

г) Указване на предмет, на повърхността или във вътрешността на който нещо става: (Ѹ) паденіи ѿго поучѣтъ вѣсѣ птнцѣ нѣныѣ. ѿ ѿ вѣахѣ ѿго вышѣ всн свѣрїе полсцнѣ. 295b12, 13

2. Допълнителна с основни функции:

а) За означаване на обектни отношения при глаголи от различни семантични групи: ѿ слышашѣ ѿ немѣ стрѣны 264b12.; потѣщѣ прѣка ѿ словесн сѣмѣ, ѿ ѿ слѣжѣ 299b3 тн прнѣдетѣ къ прѣкоу. ꙗкоже вѣпросити ѿ ѿ мнѣ. 251b9; жндом же снѣмѣ оуказа, ѿ вѣзвращенн ѿз вавлонѣ 308b3; помнѣетѣ ѿ сжвотахѣ 266b13; ѿ беззаконнѣ вѣзбранѣетѣ. 262a29. Вж. още: 266b17 289b3 и др.

б) За означаване на предмет, обект на грижа: ѿ вѣспекѣт сѣ ѿ налегшнѣ пѣчѣлѣхѣ тѣвѣ. 297a19

в) За означаване на предмет на изказване, мислене, чувство: ѿже стѣнатѣ ѿ володоуѣтъ, ѿ беззаконнѣ бываѣщнѣ срѣдѣ н. 242b18; ѿ покажѣт сѣ ѿ злобы 252b22; прорѣцн ѿ кнѣзн тѣрѣтѣ 288b30; сѣ же ѿгда глетѣ ѿ навоуходоносорѣ. то разоумѣтн ѿ сжщнѣ властѣхѣ по нѣ. 296a5, 6; ѿ земннѣ мыслѣщѣ 294b32. Вж. още 270a11 284b9 284b17 290a15 290b21 296a9 296a16 297b15

3. Определителна: сѣ же бѣтъ ѿ проказеннѣ ѿ костн мртва. 267a28, 29; кннгы пророчѣскыѣ ꙗже ѿ истннѣ 225a8; недостаткоу сжцоу ѿ вѣсемѣ 257a9; ѿ сѣвѣ ѿ властн 307b2;

4. обстоятелствена:

а) За начин: При ровоамѣ раздѣлншѣ племена десѣтъ же ѿ вы ѿ сѣвѣ 309b2; ѿ сѣвѣ] αὐτομάτως 259b12

б) При означаване на предмет, в полза на който, заради който се извършва действието: неже сътворнѣ ѿсн. ѿ ѿ кръвѣхѣ вывшнѣ срѣдѣ тѣвѣ. 273b16; ѿ ѿзмѣнатѣ гла своѣ ѿ тѣвѣ. ѿ вѣскрѣятѣ горцѣ. 287b14(Z); [Ѹмрѣѣ сѣ ѿ немѣ дѣбрава. ѿ вѣсѣ дрѣва полскаѣ ѿ немѣ раслабншѣ. 296a3bis; ѿ ѿсжщѣ ѿмоу тоу. ѿ неправдѣ ѿго ꙗже неправдова къ мнѣ 261a21; ѿ ѿмѣщеніе сътворнѣ въ нен ѿ дѣщѣрѣ. 276a7; ѿ сѣгнѣшаѣте сѣ прѣ лицѣмѣ н. ѿ беззаконнѣ вашнѣ. 307b14; казнн нѣмѣ ѿ злобахѣ не сътворнѣ. 266a28;

в) При означаване на предмет, против който е насочено действието: ꙗко ѿвратити рѣкѣ моѣ ... ѿ стрѣнѣ събранѣ, ѿ люднѣ мнѣгѣ 311a19

г) При означаване на основанието на някакво действие: *расыпает сѧ ѡ сѣбѣ· 307a21*.

В гръцкия текст на **ο** съответстват предлозите: *ἐπί, περί, εἰς, ἐν, κατά*, както и безпредложни изрази в G, D и A.

подъ [пѡ, поД] граер + I/ A

В ЕзF.I.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. Място, в непосредствена близост до долната част на което се извършва действието: *под дѣвомь 238a17 не тѣѣѡ сѣщѣа грады пѡ городь 282б20; ржкы же съкрѣвены подѣ крнлома нхѣ 228a4, срв. и 250a25; жнвѣщен пѡ кровомь ѳго· 296a19 (фразеологизиран израз); ѳ положншж мечь своа пѡ възглавїемь своѡмѣ 298a30; ѳ пѡ вѣтвамї ѳго, ражѣаѡхъ въсн свѣрїе полстнн” 294б26; пѡ мечь бышж съ люѡмн моѡмн 270бб (фразеологизиран израз).*

2. За означаване на подчинено, зависимо положение: *ѳ проведж вы пѡ жезлѣ моѡ· 268б7 сѣщнѣ властѣхъ пѡ нѣ· 296a5 въсн пѡ ѳдноа бышж властїа· 309б5*

3. Преносно за означаване на закрила, влияние: *пѡ сѣнїа мїтї ѳ· 261б13; Пѡ сѣнїа ѳго въселн сѧ въсе множѣство странско 295a1*

В гръцкия текст на **подъ** съответстват предлозите: *ὑπό, ὑποκάτω* и *ὑποκάτωθεν*, в единични случаи вследствие преосмисляне на синтагмата *ἐν* и *ἐπί*, представката *ὑπο-*.

Интересен случай на синтактична калка представлява изразът *пѡ ѳдннѣмь пасомн пастыремѣ· 310a11*, който превежда *ὑπό* + страд. залог за изразяване на логическия подлог в пасивни конструкции.

по граер + D/ A/ L

В ЕзF.I.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. Пространствена с основни значения:

а) Повърхност, върху която се извършва действие или се намира нещо: *по морн плаваѣще 286б1; плѣшїа по тѣвѣ 287б16(Z); нога скотїа не постѣпнѣтъ по нѣн 291б3; ѳ прострж по вамѣ кожж· 308б13;*

б) Пространство, върху което се извършва действие без определена посока, обикновено в съчетание с глаголни деривати на префикса *раз-*: *Ѣлмаже повелѣ въззати главнѧ ѳ расыпатн по градѡу 243б30; Н расыпашж сѧ ѡвца моа по въсѣмь горамѣ· ѳ заблѣдншж по въсѣмь хльмомѣ высокнѣмѣ· 302a20¹ Срв. 243б15 255a3.*

Тук се отнасят и често срещащите се в текста устойчиви съчетания в различните им варианти *ѳ разсѣжѣ ѧ по въсѣн зѣмн· 246a21 248a13; по зѣмламь 248a13; по въсѣмь странамѣ 268б14; разсѣж по въсѣмь вѣтромѣ 248a11; разсѣж по въсѣмоу вѣтроу 261a24, 236б10*. В гръцки съответства предлогът *εἰς*.

в) Посока на действието. Действието има същата посока с нещо друго или следва нещо: *въслѣднѣти по нѣ 291б29*, гр. *ὀπίσω*; *пѣндѣте по съвѣтоу ѡгннѣ вашѣго· нѣ по пламеннѣ нѣже разжѣгостѣ· 289б29, 30*

Тук спадат и преносните пространствени употреби на предлога в съчетание с отвлечени имена: *по заповѣдемь монмь не ходншж 236а11*, вж. и *245б25*; *по зловь сѣ нѣметь 300а13* Срв. още *нѣметь по нрѣвь дѣбрь 300а16*

2. Темпорална - при означаване на отрязък от време, след който се извършва действието: *по скончѣннѣ вндѣннѣа дхвннѣаго того 247а11*; *по възвращеннѣ во нзгъ вавлонѣ· 246б2*; *се же съвь сѣ нѣмъ по стѣпнѣ сѣа нашего їсѣа· 268б15*; *Н сѣ не въ прѣжѣ прншествїа влѣкы ѣа· нѣ по възпльщенїнѣ ѣго, нѣ по възшествннѣ ѣго на нбо 307а26*; *по четырѣ десѣтехъ лѣ· съвержѣ ѣгїптѣннѣ ѡ странѣ· нѣже ѣ вѣхъ расыпаль тамѡ· 291б13*. В гръцки отговаря предлогът *μετά*. Вж. още *226а5 226б13 232а16 234а12 234б7 241а5 253б26 255б7 261б19 292а9 292а30 301а5 306а21 309б4 310б29 311а9 311а21, 24 311б11 311б27 314б1*.

Като частен случай на същата употреба се явява изразяването на следходност спрямо живота на известни лица: *по їѡсннѣ· 264б8*

3. Допълнителна - за означаване на обекта на действие: *възвнѣт сѣ по лицемь своимь 237б30*, срв. и *269а13, 17*; *ѣгда сѣ ѣсѣ по тѣ рѣкама своѣма 291а9*; *нѣ възможете ѡбывѣа своѣго сътворннѣнѣ· нѣже творнѣте по мртвннѣ· 281б10, 16 281б10*

4. Обстоятелствена

а) за начин на действието: *по тонкоу ѡ дѣсъкъ кїпарнсевь] ταινїαι σανїδων κυπαρίσσου 285б2*

б) за разпределение: *По ѣдннѡму възсѣ свож прѣдѣ влѣтнѣ· 254б5*, срв. и *257б10² 259а22*; *по оудомъ 279б30 280а4*; *по рѣдоу 294а6*;

в) за причина: *по ноужнѣ] βιασάμενος 289а9, ἀναγκάϊως 262а2*; *по прѣзорїю ѣго нѣ велнчѣннѣю·] αїτιον αὐτῷ καὶ τῆς ἀλαζονείας, καὶ τῆς ὑπερηφανίας ἐγένετο 294б23*; *нѣ възплачѣт сѣ по тевѣ горко ѣ дшеѣ, плѣчь горькъ възмѣ по тевѣ· 27:31/287б17*; *сказаѣтъ по что велнть ѣмоу възплескати рѣкама 270б28*. Срв. *297а18 287б19 288а2 290а10 237а12*;

г) за съответствие: *Въсѣ во страны по словеснѣ наоучншж 231а21*; *Н сѣ тоу вѣашѣ слѣва гнѣѣа нѣзѣва· по вндѣннѣю ѣже вндѣхъ на пѡлн 241а11*; *по веществвннѡму строеннѣю жнѣѣашѣ 258а7*; *по нравоу члѣю 276б17*, *по члѣю образоу 312а4*, *по обычаю 225а5*, *по четннѣ 255а30 310а30 243а8 261б6 289а10 295а29 261б12 226б7*; *по чннѡу 281а15*

Интересен е преводът на *ὑπό τοῦς ἑμοῦς νόμους πολιτευόμενος* посредством сѣ жнѣнѣ по моѣмоу законоу *261а6*, където може да става дума за преосмисляне на синтагмата (подчиненост, зависимост → съобразност), но може да се касае и за банално изпускане на буква от първоначално подъ. Срв. и *275б14*

5. Лимитативна: *по чнслоу четврѣтаѣ ѣсть, снѣ воїна 270б24*; *ѡ двѣа, по плѣтн рѣ нѣмѣць 310а6* Срв. *310а26*.

6. В предложни изрази: по *малоу* 257616²; по *всемоу* 259a22; по *далн* 245624.

В гръцкия текст на по съответстват най-често предлозите *κατά*, *ἐπί*, *περί*.

прн, граер + L

В ЕзF.I.461 предлогът е засвидетелстван единствено в темпорална употреба в значение на 'време, в продължение на което се извършва действието'. Използва се при имена на известни личности, за да означа едновременността на действието спрямо техния живот: *прн прѣвѣмь ѿвкѣмь* 226a1; *прн ровоамь* 234a12 237a29 275a24; *прн ехоннн* 270625; *прн вавлонѣнемь* 236a4. Вж. още 27262129 291624 294a3, 4 309625bis

В гръцкия текст на *прн* съответстват най-често предлозите *ἐπί* + G и *κατά* + A. Еднократно превежда и *ἐν* в изрази: *прн вавлонсѣ воннѣ н прн рнмѣнсѣ* 23668, 9

прѣдъ граер + I/ A [*прѣд*, *прѣдъ*, *прѣ*, *прѣ*]

В ЕзF.I.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. Пространствена със значения:

а) Място откъм лицето или лицевата страна на нещо *ты же нъзидешн вѣчѣрь прѣд нннн* 247a28²; *прѣ вратомь* 245a17; *прѣ враты* 271a28 278610; *прѣ двѣрмн кѣнѣцъ* 248626 (фразеологизиран израз);

б) Непосредствена близост по място: *н сѣдѣть лѣѣе моѣ прѣ товож* 30166 251a2

2. Темпорална за означаване на разстояние от време, считано от дадения момент към миналото: *ж н пакы проповѣсть сѣ велнкынмь нлѣж прѣ скончѣнѣемь мѣра сего* 259a19; *дѣтн сѣдекннны прѣ ннмъ* 248a8

3. Със значение 'в присъствието на': *н запалать домы твоѣ ѿгнѣ н сътворать въ тѣвѣ ѿтоумѣстїе прѣ женамн многомн* 256627. Вж. още 257a4 27168.

Тук се отнасят и често срещащите се в текста устойчиви съчетания в различните им варианти *прѣ ѡчн н* 247a28¹; *прѣ ѡчнма н* 235a9 2266623 270a7 307a7; *прѣ ѡчнма людскама* 269a3; *прѣ ѡчнма странами* 273626 ; *прѣ лнцем н* 297a15 307614; *прѣ лнцем свонмь* 251a14 251a10 251a20 25167 255a19 255a21 306612; *прѣ лнцы* 23165; *прѣ ѡчнма всемоу мнмондѣцѣмоу* 307628

4. За означаване на лицето, по отношение на което се извършва действието: *н велнчѣхъ сѣ везаконїа прѣ мноѣ* 257626; *да сѣ нма моѣ не ѿскврѣннть прѣ странами* 266622; *ѣда рѣшн гла прѣ оубнважѣннмн тѣ* 288616; *тъгда во н прослава сѣ въ нн прѣ странами* 314a11; *прѣ црн дѣхъ тѣ ѿблнчнтн* 289617; *н оубѣдѣнъ вѣдѣ прѣ странами многомн* 312a19; *въсе во високоє, гноусно прѣ глѣ* 288a18;

5. За означаване на предпочитание, надвишаване, преднина: *н повыть твож оукрѣплѣ прѣ повытнѣ нхъ* 23165.

В гръцкия текст на прѣдѣ съответстват най-често предлозите ἐνώπιον + G, κατέναντι + G, ἀπέναντι + G, ἔναντι + G, ἐναντίον + G, πρό + G, ἔμπροσθεν + G, рядко ἐν, ἀπό, κατά + A и ἐπί + G или + A.

сѣъ, праер + G / I [сѣъ, сѣъ, с]

В ЕзF.I.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. Пространствена със значение отдалечаване, изходност: съвращаѣщѣжъ тѣ съ пѣтн твоѣго. 255б23; Н ѡще сѣ съвратитѣ правднвынъ съ пѣтн своѣго. 263б8; н сълазѣть съ прѣстолъ своѣ, въсн князи стрѡнь морскыи. н съвръгжѣть вѣнца съ глѡвь своѣ" 284б5, б. Вж. и 298б14 299б14, 15 300а2 300б27 303б22. В това си значение предлогът най-често отговаря в гръцки на ἐκ, ἀπό, κατά и безпредложен G.

2. Социативна с основни значения:

а) съвместност, взаимност: Н помѣнѣж завѣтъ моѣ нже с товоѡ 258б30; н въннѡ въ завѣтѣ с товоѡ. 254а27;

б) придружаване: съ плодомъ. лнхоѣ приѡль ѣсть 262б13; н въсѣ сны ѡсирннскы съ нннн. 277а8; н въсѣлѣ тѣ въ глѣбннѣ землѣныи, ꙗко н поустьнѣ вѣчунжѣ. съ сълазѣщнннн въ пропасть 284б30; коупци твоѣ, съ скотомъ нзбраннныи. 286б26;

в) взаимодействие – действието се извършва между два субекта, така че те се оказват в еднакви отношения един спрямо друг: съмѣстнн мѣтъ съ правдоѡ. 246а7;

г) средство, оръдие на действие: съ ѡржжѣемъ 240а16; н принджтѣ на тѣ въсн ѡ сѣвера, съ ѡржжѣемъ. н съ колесницѣмн, н съ лнѡгомъ народомъ. 277а10bis

д) начин на действие: съ ꙗростѣѡ. 242а13 250а7; съ мжкоѡ н пѣчѣлнѣ 248а28; съ влѡчѣстѣемъ 275б14;

е) условие, съпътстващо действието: къ пришѣлцоу не жнвѣще съ сѣдомъ 275а1;

ж) едновременност с действието: н вънегда възвышаѡхъ сѣ тн, възвышаѡхъ сѣ н ѡнн съ нннн. 244б18

з) снабденост: принадлежаща част, характеризиращо качество, обграждане, обличане: Урѣвлннѣ съ мѣчтаннннмъ 285б13;

и) обектни отношения – изразяване на отношение към обекта: с товоѡ не влѣдншѣ 256а25; н сътворѣ с товоѡ въ гнѣвѣ ꙗростн моѣѡ 277а19

к) в състава на наречия: съ вѣше] ἄνω 296б6 303б14 303б26; съ задн] ὀπίσθια, τὰ 231б30.

В гръцки отговаря на представките: μετά + G, σύν, ἄμα, ἐν, ἐπί, πρός, еднократно на περὶ и причастието ἔχων (310б18), а също и на безпредложен D.

оу₁, праер + G [оу, оу]

В ЕзF.I.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. Локална със значения:

а) пространствена близост: оу завралъ. н оу врд дворнын. 30162bis. Срв. и 270630.

б) пространствена близост за лица: сѣдѣахъ оу мене старци юудни. 240613; втси нже оу тебе 311a8. Срв. 31262 313a20 313a25

2. При означаване на лице, от което зависи едно или друго действие: н прѣсѣнабѣдши оу мене. 29966(G)

3. При означаване на лице, което притежава нещо: Бывающе оу тебе 27:18a/286617(D) Срв. 254a4(D)

В гръцкия текст на оу₁ съответстват предлозите παρά, ἐν, ἐπί, περί κατά + А, ἐνώπιον.

Вторични предлози в ЕзF.I.461

В ЕзF.I.461 редица стари адвербиални изрази, придобили постепенно в езика значение на несъщински предлози. Такива са:

внзъ, внзъ adv vel praep + G

Означава непосредствена близост по място: н внзъ гроба ѿмоу погребени вышъ. 298a11, гр. παρά + А; сташъ внзъ трѣвника мѣднаго 242a27; стѣ внзъ колѣсъ. 244a9, гр. ἐχόμενος + G; деданъ, внзъ зѣмля ндѣменскы. 31161, гр. πλησίονωρος

Счита се за преславизъм, който замества кирилометодиевизма нскръ⁴.

врѣху₂ praep + G

Означава ‘положение или движение отгоре на някаква повърхност’: Н видѣхъ н сѣ врѣху тврѣдѣли на главоу херонискоу. тако н камыкъ самфѣра. ѡблѣченіе прѣстола на нѣмъ 243610, , гр. ἐπάνω + G

Интерес представлява изразът прѣтѣже съ нмъ кожа врѣху 308627, където може да се проследи еволюцията на нбг. употреба на врѣху с лични местоимения в дат. п.

вѣслѣдъ, [вѣслѣдъ, вѣслѣ, вѣслѣ] adv vel praep. + G

Означава ‘действие, свързано с някаква цел, което става по следите на някого или нещо, намиращо се в движение’: ндѣте въ гра въ слѣ ѿго 242627; въ слѣ ѿго ндѣахъ 24465; н мѣу пролѣ въ слѣ н. 248a12; прорницажциннм съ въ слѣ дхъ своѿго. 249a18; н въ слѣ тварн н вы съвляжжаете. 267630; Ико лъжа въ оустѣхъ. н въ слѣ ѡскврѣненіа срца н ходатъ. 301612 Вж. още 235618 235624 237630. Превежда ὀπίσω.

⁴ С л а в о в а, Т. Преславска редакция на Кирило-Методиевия старобългарски евангелски превод. – В: Кирило-Методиевски студии. Кн. 6. София, 1989, с.58; Тасева, Л., Йовчева, М. Преводачески особености в Книга на пророк Иезекиил по ръкопис F.I.461 от Руската национална библиотека – Palaeobulgarica, 19, 1995, № 4, 40-52; От лексиката до структурата на Книга на пророк Иезекиил: резултати от компютърно изследване на средновековен текст на различни равнища. - Palaeobulgarica, 24, 2000, №3, 3-21; Тасева, Л., Йовчева, М. К н и г а н а п р о р о к И е з е к и и л... Встъпителна студия, с. 58

окръсть, adv et praep + G [ѡкрѣтъ, ѡкрѣтъ, ѡкрѣтъ, ѡкрѣсть, ѡкрѣтъ, ѡкрѣтъ ѡкрѣтъ, ѡкрѣтъ, ѡкрѣтъ ѡкрѣтъ, ѡкрѣтъ, ѡкрѣтъ, крѣтъ (sic!)]

Означава ‘обхват, обграждане, заобикаляне от всички страни’: сѣ ѡзъ възвѣнжж ржжж своа на стрѣнь ѡже ѡкрѣтъ вѣ. 306а6; њ поставѣть стражжж ѡкрѣтъ тебе. 277а12; њ рѣкы ѣа прнведе. ѡкрѣтъ садовъ ѣго. 294б16; њ паджтъ ѡзвънн срдѣтъ тебе. мечеми въ тебѣ, њ ѡкрѣтъ тебе. 290а20; прѣровъ ѡкрѣтъ града съсыпанъ. 284а3. Вж. още 298а3 298а8 298а16 304а2 236а9 236а10 236а23, 25.

В гръцкия текст на **окръсть** съответстват κύκλω, κυκλόθεν, περικύκλω, περί и префиксът пері-

Счита се за кирилометодиевизъм⁵.

ѡ срдѣдѣ, praep + G

Означава ‘измежду, изсред’: њ ѡзведеж тѣ ѡ срдѣды рѣкы твоѣа. 290б28; њ ѡзвѣржж њ ѡ срдѣды лиѡннѣ моѡ. 251б19; њ потрѣблѣ њ ѡ срдѣды ѡзлвы 251б22 289б10 309б20. Вж. още 233а29 243б14 244а8bis 245б8 245б14. Превежда от гръцки ἐκ μέσου.

(въ) срдѣдѣ, по срдѣдѣ, praep + G

Предлогът **срдѣдѣ** и сложните предлози, в чийто състав влиза той, имат пространствено значение, близко до конкретното значение на съществителното **срдѣда**, от което произлизат ‘място в средата на определено пространство или средата, в която се развива действието’: њ възлат ма дхъ срдѣдѣ зѣмла. њ срдѣдѣ нвсе. 240б28bis; срдѣдѣ ѡгнѣ 244а10¹; ѡжъ въ домоу срдѣа срдѣдѣ старецъ ѡѡдннѣ. 241а4; њ храмы своа потѣкнжъ срдѣдѣ твоѡ грѣ. 282а20. Вж. още 226а18 227б10 235б27. Превежда от гръцки несъщинските предлози ἐν μέσῳ, μέσῳ, ἐν τῷ μέσῳ, ἀναμέσον, εἰς μέσον, εἰς τὸ μέσον, τοῦ μέσου, μεταξὺ по-рядко първичните ἐν и ἐπί.

прѣжде [прѣжѣ, прѣжѣ, прѣжѣ] adv et praep + G

В ЕзF.I.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. Темпорална за означаване на разстояние от време, считано от дадения момент към миналото: прѣжѣ вѣтна 230б2; прѣжѣ попаленїа 253а16; прѣжѣ прншествна 300б23; прѣжѣ сѣвленїа 260а22; прѣжѣ нареченнаго врѣмене 234б18; прѣжѣ възвращенїа 265б8; прѣжѣ сего 294а4; прѣжѣ въплѣщенїа 302б11. Вж. още 258б11 283б6 289б2 306б23 307а26 308а19 311б18.

Превежда от гръцки предлозите πρίν (ἦ), πρό и еднократно префикса

⁵ Тасева, Л., Йовчева, М. Преводачески особености в Книга на пророк Иезекиил по ръкопис F.I.461 от Руската национална библиотека – Palaeobulgarica, 19, 1995, № 4, 40-52; От лексиката до структурата на Книга на пророк Иезекиил: резултати от компютърно изследване на средновековен текст на различни равнища. - Palaeobulgarica, 24, 2000, №3, 3-21; Тасева, Л., Йовчева, М. К н и г а н а п р о р о к И е з е к и и л... Встъпителна студия, с. 58

2. Пространствена за означаване на ‘място откъм лицето или лицевата страна на нещо’: *σλάβω βῆκα на сеβ̄· гора же љже намѣни прѣже ѱερλ̄νω· 246627*, гр. *κατέναντι*.

протнвж adv et graer + D

В ЕзF.I.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. Пространствена за означаване на ‘противоположно движение или положение срещу (спрямо) предмета’: *н ста на горѣ, ѱже вѣаше протнвж градоу 246625*, гр. *ἀπέναντι* Вж. още *245a5*;

2. За означаване на противопоставяне, враждебно отношение глаголатн протнвж] *ἀντιλέγω 245a26*;

3. За означаване на съпоставяне, сравняване: *малы во казни сжть протнвж нечѣстнѹ твоѣмоу 16:43b/257a23*, гр. *συγκρινόμενος* + D;

4. В значение ‘съответно, съобразно’: *тавлѣтъ же видѣнїе протнвж трѣбованїюу 229624*; *тавленїе протнвж трѣбованїюу лѣпо юсть 1:26b-28/229614* протнвж *разоумоу ѡвѣщаѣтъ ѣмоу·251616*. Превежда от гръцки *πρός* + A и *ἀκόλουθα*.

5. За означаване на ответственост: *ѡвѣщаваж азъ протнвж вашнмъ въпросомъ· 268a9*.

прѣмо, adv et graer + D

Означава противоположно движение или положение спрямо предмета; движение и разположение в посока, противоположна на нещо, без отсянка на враждебност: *н копіа ѳго прѣмо тебѣ поставнть 283629*, гр. *ἀπέναντι*; *н лнчеса н прѣмо· 241628*, гр. *κατέναντι*; *прѣмо лнцоу своемоу ндѣаше 227623*, гр. *κατά*; *н ста на горѣ ѱже вѣаше прѣмо градоу 247a3*

Намерен бе един случай на съчетаване на предлозите *на* и *прѣмо* в сложен предлог: *страны· љже сж на прѣмо ѳгїптоу 292622*, гр. *σύν*.

сквозѣ, adv et graer + A

Означава прекосяване, проникване направо, открай докрай вътрешността на обекта, преминаване, прехвърляне от другата страна. Върви често с префиксални деривати на *про-* и *нз-*: *н нзлѣзешн сквозѣ нл̄· 247a30*; *н прокопаѣтъ ѱкоже ѳсть нзлѣстн сквозѣ нл̄· 247625*; *н прондѣ сквозѣ тл̄ 16:6/254a10* Вж. и *254a24*; *237a17*. Превежда от гръцки *διά*, рядко *ἐπί*.

развѣ, graer + G

Този предлог за изключване е употребен в изследвания текст само веднѣж в състава на сложния съюз *развѣ ѳже*, въвеждащ подчинено изречение, и предава гръцкото *πάρεξ*: *развѣ ѳже ѡгну прѣдѣсть сѡ· въ потрѣвленїе лѣтномоу ѡчнценїю ѳго· потрѣвлѣтъ ѡгнь н скончѣтъ сѡ до кѡнца· 253a3*.

кромиѣ adv, graer et conj

Този предлог със значение ‘извън, освен, с изключение на’ е употребен два пъти: *кромиѣ истны 272a16*, гр. *ἀλλότριος τῆς ἀληθείας*; *кромиѣ лѣпоты*

28568, гр. ἀπεικός; сѣм во мѣстахъ сѣ крѣмѣ нѣкъ странѣ живѣще. 266618, гр. κατά + А.

подлъгъ, праер + А

Означава 'надлъж, по дължината на'. В ЕзФ.І.461 е употребен двукратно в един и същ контекст: по дългъ мртвое море. 282621bis, гр. παραλίος.

въ мѣсто, праер + G

Означава замяна на даден предмет с друг. Отговаря на гр. ἀντί Синтагмата се конструира по следната схема: въ + съществително/ местоимение в род. п. + мѣсто 'на местото на нкг': рѣтъ же н плѣненіе въ ѡбѣщаннааго мѣра мѣсто вѣдетъ іерѣмоу. 250a21; сего во въ іехоніа мѣсто црѣ поставнвъ 259622; въ мене мѣсто] ѣмѡс 278a21. По-рядко словосъчетанието съдържа вместо съществително в род. п. местоимение с определителна функция във вин. п. (съгласувано с мѣсто): въ тѡ мѣсто 278a10; въ како мѣсто каковъ въ. 257a18². Вж. още 225623 235a22 245a12 250622 269a5 28663 288611 306a4 308a1 312628.

дѣла [дѣле, дѣла], postpositio + G

В ЕзФ.І.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

а) за означаване на причина: безаконіа дѣлѣ, еже сътворншж къ хѡу 236a5; гла по дади ѡ града нѣзирете безаконіа дѣлѣ вашего 245625;

б) за означаване на цел: Прнвѣтка радн дѣлѣ своѣго. кнѣсн съдѣловаахж неправѣнаа оуѣннѣства 274619 (с дублиране на синонимния радн); н прѣклоненіа дѣлѣ своѣго лѣжж творѣще 275a3;

в) за означение на човек, в чиято полза се върши нещо: дѣа дѣлѣ 310a23;

г) в състава на сложните съюзи сего дѣлѣ, того дѣлѣ и его дѣлѣ.

Превежда от гръцки предлозите: διά + А, χάριν + G, ἔνεκεν + G, περί + G, ὑπέρ + G, ἀντί + G, ἐπί + D, εἰς, както и безпредложен D causae. Освен това поединично се среща като преводно съответствие на подчинителните съюзи ἵνα (finale) и ὅτι (causale).

Еднократно се среща в състава на сложния предлог въ дѣлѣ] ἀντί (срв. въ мѣсто): того дѣлѣ възненавндите прѣвое безаконіе. гноушеніе во въ ненавнѣніа дѣлѣ положн. 307617.

ради, postp + G

Означава причина, цел: Прнвѣтка радн дѣлѣ своѣго. 274618. Счита се за кирилометодиевизъм, заместван в преславските паметници с дѣлѣ⁶. В изследвания текст също се наблюдава категоричен превес на дѣлѣ спрямо ради (222:1).

И тъй, направените наблюдения показват, че по отношение на предложната употреба изследваният текст не се отличава от тенденциите, отразени в другите

⁶ С л а в о в а, Т. Преславска редакция на Кирило-Методиевия старобългарски евангелски превод. – В: Кирило-Методиевски студии. Кн. 6. София, 1989, 92-94.

съчинения от епохата. Характерно е предпочитанието към типичните преславски лексеми, като **д'ѣлѣ** и **внзѣ**.

Издания

- Книга на пророк Иезекиил.** Изданието е подготвено от Л.Тасева и М. Йовчева. Подбор на гръцкия текст Т. Илиева. С. 2003, 31-84 (= Старобългарският превод на Стария Завет. Т. 2. Под общата редакция на Св. Николова).
- Ziegler, J.** Ezechiel. (= Septuaginta. Vetus Testamentum graecum. Vol. 16., Pars 1.). Göttingen, 1952, 11-13.(2. durchgesehene Auflage mit einem Nachtrag von Detlef Fraenkel. Göttingen, 1977).
- Migne, J. P.** Patrologia cursus completus. Series graeca. Т. 81. Petit-Monrouge, 1859.

Речници и индекси

- Срезневский, И. И.** Словарь древнерусского языка. Репринтное издание. Том I - III.
- Miklosich, F.** Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum. 2 Neudruckder Ausgabe. Wien 1862-1865. Scientia Verlag Aalen. 1977.
- Старославянский словарь** (по рукописям X-XIV.). Под редакцией Р. М. Цейтлин, Р. Вечерки и Ў. Благовой, М. 1999г.
- Старобългарски речник.** Встъпителен том. София, БАН, 1984; Т. II. София 2009.
- Sadnik, L., Aitzetmüller, R.** Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten. Heidelberg, 1955
- Старогръцко-български речник.** Съставили: М войнов, Вл. Георгиев, Б. Геров, Д. Дечев, А. Милев, М. Тонев. Издателство "Отворено общество", 1996.
- A Patristic Greek Lexicon.** Edited by G. W. H. Lampe. D. D. Oxford. At the Clarendon Press. Fifth impression. 1978.
- Liddell H. G., R. Scott,** A Greek-English Lexicon, I-II. With a Revised Supplement. Clarendon Press. Oxford 1925-1940.
- Slovník jazyka staroslověnského.** ČAV. Praha, 1958-1994.

Използвана и цитирана литература

- Виноградова, В. Н.** Прилагателниѣ с отрицательниѣ приставками без- и не- в древнерусском язѣке XI-XIV вв. – В: Лексикология и словообразование древнерусского язѣка. М., 1966, с. 189 - 223.
- Грамматика** на старобългарския език. С., 1993, 605 с.
- Грамматика** на съвременния български книжовен език. Т. 2/ Морфология. С. 1983, 509 с.
- Дограмаджиева, Е.** Предаване на гръцки хипотаксис със старобългарски паратаксис. – Изв. Инст. бълг. ез., 16, 1968, 393-398;
- Дограмаджиева, Е.** Синтактична служба на старобългарските **снрѣкъчъ** и **рѣкъшѣ** и техният покъсен развой. – В: Славистичен сборник, София, 1968, 109-122;
- Дограмаджиева, Е.** Структура на старобългарското сложно съчинено изречение. София, 1968.
- Дограмаджиева, Е.** Система на старобългарските локални съюзни наречия. – Изв. Инст. бълг. ез., 19, 1971, 641-646;
- Дограмаджиева, Е.** Ранен случай на граматикализация на предлога *на* в старобългарската писменост. – Български език, 2-3, 1971, 207-208;
- Дограмаджиева, Е.** Съюзна функция на относителните и въпросителните наречия за място в старобългарския език. – В: Константин-Кирил Философ. Доклади от симпозиума, посветен на 1100-годишнината от смъртта му. София, 1971, 165-184;
- Дограмаджиева, Е.** Съюзните сравнителни конструкции в старобългарски – Изв. Инст. бълг. ез., 22, 1973, 21-71;
- Дограмаджиева, Е.** Вариативността на съюзните средства в Супрасълския сборник. – В: Проучвания върху Супрасълския сборник. София, 1980, 203-207.
- Йовчева, М., Тасева, Л.** Текстовая традиция чтений из Книги пророка Иезекииля на богородичные праздники. - В: Език и история на българските средновековни текстове. Сборник в чест на Екатерина Дограмаджиева. С. 2001, 65-80 (= Кирило-Методиевски студии, Кн. 14).

- Йовчева, М., Камуля, М.** От лексиката до структурата на Книга на пророк Иезекиил: резултати от компютърно изследване на средновековен текст на различни равнища. - *Palaeobulgarica*, 24, 2000, №3, 3-21.
- Книга на пророк Иезекиил.** Изданието е подготвено от Л.Тасева и М. Йовчева. Подбор на гръцкия текст Т. Илиева. С. 2003, 31-84 (= Старобългарският превод на Стария Завет. Т. 2. Под общата редакция на Св. Николова).
- Милев, Ал., Михайлов, Г.** Старогръцка граматика. София, 1961, 351 с.
- Николова, Св.** Проблемът за издаването на небогослужебните български средновековни текстове на Стария Завет. В: Старобългарският превод на Стария Завет.Т.І. Книга на дванадесетте пророци с тълкования.С.1998, с.Х.
- Павлова, Р.** Пространствените конструкции в древнерусском язѹке в сопоставлении с древнеболгарским. С., 1977.
- Славова, Т.** Преславска редакция на Кирило-Методиевия старобългарски евангелски превод. – В: Кирило-Методиевски студии. Кн. 6. София, 1989, 92-94.
- Тасева Л., Йовчева, М.** Преводачески особености в Книга на пророк Иезекиил по ръкопис F.I.461 от Руската национална библиотека – *Palaeobulgarica*, 19, 1995, № 4, 40-52.
- Тасева, Л.** Книгата на пророк Иезекиил в средновековната българска и хърватска книжнина. – *Palaeobulgarica*, 21, 1997, № 3, 12-30.
- Тасева Л., Йовчева, М.** Ранната славянска текстова традиция на Книгата на пророк Иезекиил. - *Palaeobulgarica*, 22, 1998, № 2, 26-39.
- Тасева, Л.** Книга пророка Иезекиила в составе Великих миней четых митрополита Макария - In: *Abhandlungen zu den grossen lesemenäen des metropoliten Makarij (kodikologische, miszellenologische und textologische Untersuchungen)*. Band 2. Freiburg, 2006, 199-221.
- Moszyński, L.** Miejsce partykuły przeczącej "ne" w zdaniu staro-cerkiewno-słowiańskim. - In: *Studia Palaeoslovenica*. Praha, 1971, 243-263.
- Обнорский, С. П.** Префикс б е з- в русском язѹке. – В: *Русская речь. Новая серия*, I, Л., 1960, с. 201.
- Thomson, F. J.** The slavonic Translation of the Old Testament. – In: *Interpretation of the Bible*. Ljubljana, 1998.